

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЗАМКИ І ФОРТЕЦІ УКРАЇНИ

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма «Історія та археологія»
Спеціальність 032 Історія та археологія
Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Затверджено на засіданні
кафедри історії України і методики
викладання історії
протокол № 1 від 29 серпня 2025 р.

м. Івано-Франківськ – 2025

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Замки і фортеці України
Викладач	Королько Андрій Зіновійович
Контактний телефон викладача	0342-59-60-06
Е-mail викладача	andrii.korolko@cnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний/заочний
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС, 90 год.
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pnu.edu.ua/
Консультації	Середа 15.00 год.
2. Анотація до навчальної дисципліни	
<p>«Замки і фортеці України» є вибірковим компонентом освітньо-професійної програми для здобуття освітнього рівня бакалавра з галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 032 «Історія та археологія». Курс дозволить розширити знання з вивчення літопису замків і фортець України. Його предметом є організаційна й методична діяльність історика і археолога – організаторів туристично-краєзнавчої роботи. Програма курсу спрямована на формування системного мислення, поглиблення знань, умінь і навичок з історії рідного краю. Програма дисципліни включає відомості, що поглиблюють і доповнюють зміст навчальних предметів з історичної географії та картографії, археології, замкового туризму, топоніміки, топографії, музеології, соціології, екскурсознавства тощо, які репродукуються фахівцями історії та археології в історико-краєзнавчій, туристично-краєзнавчій та екскурсійній роботі. Курс «Замки і фортеці України» – це ще сходинка до пізнання студентами рідного краю, реалізації інтересів у вивченні навколишнього середовища та історико-культурного надбання України, формування краєзнавчих знань, умінь і навичок засобами студентської і позастудентської освіти, яку слід молодим людям через певний час, після закінчення закладу вищої освіти, екстраполювати в гуманітарно-освітній простір України.</p>	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
<p>Метою вивчення дисципліни є: сформувати у студентів систему знань про складові туристично-рекреаційного потенціалу України і краю – пам'ятки природи, історії і культури, природні рекреаційні ресурси, ступінь їх освоєння і характер експлуатації, а також різноманітні аспекти розвитку туристичного руху в краї; засвоєння і поглиблення теоретичних та практичних знань, умінь і навичок студентів з організації історико-краєзнавчої, пошукової, екскурсійної, музейної, пам'яткоохоронної роботи у закладах освіти, екскурсійних бюро, громадських закладах тощо; здатність проведення екскурсій і занять в історико-краєзнавчій, туристично-краєзнавчій, екскурсійній сфері, в гуртковій шкільній і позашкільній освіті, використовуючи сучасні технології навчання; формування загальних, спеціальних, професійних компетентностей, достатніх для ефективного розв'язування стандартних і нестандартних комплексних задач у професійній діяльності. Така підготовка не просто бажана, вона необхідна і витікає з нормативних вимог до організації освітньо-виховного процесу, безперервної історичної освіти в Україні.</p> <p>Основні цілі вивчення дисципліни – розширити знання про замки і фортеці України, їх</p>	

історію; чітко формулювати обґрунтовану думку, конкретизувати зміст основних понять і термінів з кастеології; переосмислити стан розвитку сучасної української науки у сфері фортифікаційного зодчества України, оскільки сьогодні відбувається нагромадження нових знань, пов'язаних з вивченням історико-культурної спадщини України; студенти, здобувши кваліфікацію бакалавра історії та археології, повинні навчитися застосовувати у практичній діяльності сучасні технології з цієї дисципліни в історико-краєзнавчій, туристично-краєзнавчій та екскурсійній роботі. Важливим є опанування студентами: змісту курсу «Замки і фортеці України», що передбачає набуття ними комплексу знань, умінь, навичок з минулого і сьогодення фортифікаційного зодчества України; розвиток у студентської молоді загальнопредметної історичної та загальноосвітньої компетентностей; формування універсальних, стійких демократичних цінностей, української національної самосвідомості.

4. Програмні компетентності та результати навчання

Пропонована дисципліна покликана розвинути наступні компетентності:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов;

загальні компетентності (ЗК):

ЗК 1 – здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК 2 – здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя;

ЗК 6 – здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел;

ЗК 8 – здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях;

спеціальний (фахові) компетентності (СК):

СК 1 – усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності;

СК 5 – здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.);

СК 6 – здатність використовувати різні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних;

СК 7 – здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини;

СК 10 – здатність вільно оперувати спеціальною термінологією;

Програмні результати навчання студента.

ПРН 1 – знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему;

ПРН 2 – розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці

знання у професійній діяльності;

ПРН 4 – володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі;

ПРН 6 – виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії;

ПРН 9 – мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України;

ПРН 10 – застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів діяльності;

ПРН 13 – розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.

5. Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни

лекції	12
семінарські заняття	18
самостійна робота	60

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
6-й семестр	032 Історія та археологія	3	вибірковий

Тематика навчальної дисципліни

Тема	Кількість год.		
	лекції	семінарські заняття	самостійна робота
Тема 1. Історія і сучасний стан вивченості замків і фортець України: загальна характеристика.	1	–	6
Тема 2. Замки Львівщини.	2	2	6
Тема 3. Фортеці Волинського краю.	1	2	6
Тема 4. Замкове «намисто» Закарпаття.	2	2	6
Тема 5. Фортеці Передкарпаття і Буковини.	1	2	6
Тема 6. Нездоланні твердині Західного Поділля.	2	4	6
Тема 7. Залишки замкових і фортифікаційних споруд Брацлавщини й Київщини.	1	2	6
Тема 8. Антична й середньовічна фортифікаційна спадщина Півдня України й Криму.	1	2	6
Тема 9. Географія оборонних монастирських комплексів Великої України та Криму.	1	1	6
Тема 10. Монастирські комплекси Західної України.	–	1	6
ЗАГ:	12	18	60

6. Система оцінювання навчальної дисципліни

Загальна	Семестровий контроль рівня знань та успішності студентів
----------	--

<p>система оцінювання навчальної дисципліни</p>	<p>відбувається у формі <i>підсумкової оцінки (заліку)</i>, який передуює проходженню студентами у наступному семестрі виробничої історико-краєзнавчої практики (в закладах позашкільної освіти). Підсумкова оцінка (максимум 100 балів) визначається як сума балів за поточний контроль знань (50 балів, перемножені на два).</p> <p>Підсумковий бал за поточний (і водночас, у підсумку, і семестровий) контроль знань складається із суми підсумкового балу за семінарські заняття (максимально – 15 балів), п'яти тематичних тестових контрольних робіт (максимально – 25 балів) і виконання індивідуального завдання – підготовка і оформлення студентом (-кою) наукового реферату/творчого есе з вивчення історії одного замку чи фортеці України (максимально – 10 балів) та в сукупності становить до 50 балів включно.</p>
<p>Вимоги до письмових робіт</p>	<p>Написання тематичної тестової контрольної роботи, як правило, є обов'язковим для виставлення підсумкової оцінки.</p> <p>Тематична тестова контрольна робота включає:</p> <ul style="list-style-type: none"> – 10 тестових питань (по 1 балу за кожне питання). <p>Приклади типового завдання для контрольної роботи, на основі питань, що розглядалися на лекційних і семінарських заняттях.</p> <p>Тематична тестова контрольна робота виконується в тестовій формі (10 тестів по одному балу за питання). Тести згенеровані на сайті дистанційного навчання на платформі d-learn на сторінці дисципліни.</p>
<p>Семінарські заняття</p>	<p>У ході поточного контролю здійснюється усне та письмове опитування з тем, передбачених для семінарських занять. Водночас здійснюється контроль самостійної роботи відповідно до визначеної тематики.</p> <p>Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за 100-бальною шкалою.</p> <p>На семінарському занятті діє такий принцип оцінювання::</p> <p>“90–100” балів – знання студента(ки) відмінні.</p> <p>Студент(ка) глибоко, ґрунтовно в деталях володіє теоретичними знаннями з курсу «Замки і фортеці України». Виявляє усвідомлені вміння і навички, необхідні для майбутньої роботи, вміє використовувати необхідну джерельну базу та історіографію, порівнювати, співставляти різні явища і процеси, давати вичерпний аналіз порушеної проблеми, володіє понятійно-категоріальним апаратом дослідження тощо. Володіє просторовою компетенцією, вмінням систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал, історичним критичним мисленням, може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси в науковій діяльності, має синтетичне мислення, застосовує оптимальну стратегію науково-дослідницької роботи та ін. Керується у своїй роботі моральними та етичними нормами, принципами академічної доброчесності.</p> <p>“70–89” балів – знання студента(ки) добрі.</p>

	<p>Студент(ка) має глибокі й повні знання програмного матеріалу, усвідомлені уміння і навички, здатен(на) щодо їх застосування на практиці; відповідь чітка і практично завершена. Володіє понятійним апаратом, вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати історичний матеріал, будує аргументацію на основі доказів. Вміє організовувати пошук, аналіз та інтерпретацію візуальних джерел, може використовувати сучасні інформаційно-технологічні ресурси в науковій діяльності, має певний рівень синтетичного мислення, застосовує оптимальну стратегію пізнавальної діяльності тощо. В основному, керується у своїй роботі моральними та етичними нормами, принципами академічної доброчесності. Однак допускає незначні пропуски фактичного матеріалу, вміє застосувати його щодо конкретно поставлених завдань, у деяких випадках нечітко формулює загалом правильні відповіді, допускає окремі несуттєві помилки та неточності.</p> <p>“50–69” балів – знання студента(ки) задовільні.</p> <p>У студента(ки) є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу (в межах 50% і навіть більше), не здатен(на) повною мірою використати знання, уміння і навички на практиці; відповідь не чітка і надто спрощена. Посередньо знає історичну термінологію і володіє понятійним апаратом, не вміє до кінця систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати матеріал, переконливо аргументувати свою відповідь. Вміє організовувати пошук візуальних педагогічних джерел, але не може їх критично проаналізувати. В основному, керується у своїй роботі моральними та етичними нормами, принципами академічної доброчесності, однак, хоч і володіє більшою частиною фактичного матеріалу, викладає його не досить послідовно і логічно, не завжди може пояснити причинно-наслідкові зв'язки.</p> <p>“1–49” балів – знання студента(ки) незадовільні.</p> <p>У студента(ки) елементарні знання фактичного матеріалу (до 40%), відсутні уміння й навички, тому він (вона) не здатен(на) їх використовувати на практиці; відповідь не змістовна, в роботі є дуже суттєві помилки. Не ознайомлений(а) належним чином з методологією та організацією підготовки до семінарських занять та не вміє їх використовувати під час відповіді на запитання. Практично не вміє систематизувати, співставляти, аналізувати, доводити, порівнювати джерела з візуальної історії. Не володіє історичним критичним мисленням, аналізом і синтезом, відсутня об'єктивна і неупереджена аргументація, самооцінка й оцінка інших. Не вміє організовувати пошук візуальних педагогічних джерел, не може їх критично проаналізувати. Не використовує на належному рівні сучасні інформаційно-технологічні ресурси та інноваційні технології в науковій діяльності.</p>
Індивідуальна робота	Студент(ка) виконує індивідуальне завдання – підготовка і

	оформлення студентом (-кою) наукового реферату/творчого есе з вивчення історії одного замку чи фортеці України – 10–12 сторінок (якщо реферат), 4–5 сторінок (якщо творче есе).										
Умови допуску до підсумкового контролю	Форма і терміни підсумкового контролю визначаються навчальним планом. Студент(-ка) допускається до підсумкового контролю за умови відпрацювання усіх «заборгованостей» та набору 25 і більше балів.										
Підсумковий контроль	Форма підсумкового контролю – залік. Розподіл балів <table border="1" data-bbox="580 546 1476 844"> <thead> <tr> <th>Завдання</th> <th>Кількість балів</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Дві оцінки на семінарських заняттях</td> <td>5x3=15 балів</td> </tr> <tr> <td>Три тематичні тестові контрольні роботи</td> <td>5x5=25 балів</td> </tr> <tr> <td>Індивідуальна робота № 1</td> <td>10 балів</td> </tr> <tr> <td>Разом:</td> <td>50x2=100 балів</td> </tr> </tbody> </table>	Завдання	Кількість балів	Дві оцінки на семінарських заняттях	5x3=15 балів	Три тематичні тестові контрольні роботи	5x5=25 балів	Індивідуальна робота № 1	10 балів	Разом:	50x2=100 балів
Завдання	Кількість балів										
Дві оцінки на семінарських заняттях	5x3=15 балів										
Три тематичні тестові контрольні роботи	5x5=25 балів										
Індивідуальна робота № 1	10 балів										
Разом:	50x2=100 балів										

7. Політика навчальної дисципліни

Контрольні письмові роботи, як правило, виконуються студентами після почергово проведених двох семінарських занять.

Індивідуальні проекти (завдання) виконується один: підготовка і оформлення студентом (-кою) наукового реферату/творчого есе з вивчення історії одного замку чи фортеці України – 10 балів.

Академічна доброчесність:

У Карпатському національному університеті імені Василя Стефаника навчальний процес побудований на основі дотримання принципів академічної доброчесності, прозорості та законності роботи. Як викладач, так і студент (-ка), повинні дотримуватися Положення про запобігання академічному плагіату (<http://surl.li/dztjc>), Положення про запобігання академічного плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти (<http://surl.li/evnhu>), Кодексу честі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (<http://surl.li/eonvn>).

У випадку запозичених робіт, відсутності посилань на використані джерела, випадків плагіату, виявів академічної недоброчесності (списування) викладач виставляє негативну оцінку та пропонує студентові повторно виконати необхідний вид роботи.

Відвідування занять та активна участь у роботі семінарів є обов'язковою умовою успішного складання заліку з пропонованого курсу. Участь у семінарських заняттях може проходити в таких формах: виступ, опонування, рецензія, участь у дискусії тощо.

За умови відсутності студента(-ки) на лекції чи семінарському занятті без поважних причин (довідки, виданої лікарською установою, заяви, підписаної в деканаті і т. п.), отримання негативної оцінки або невчасного виконання студентами індивідуальних робіт у визначений день (як правило, в середу о 15.00–16.00 год.) має відбутися відпрацювання. Політика курсу передбачає перездачу усіх невиконаних завдань у встановлений термін. Пропущене заняття студент(ка) може «відпрацювати» у формі, визначеній викладачем та кафедрою. Як правило, «відпрацювання» проходить в усній формі, шляхом вирішення тестових завдань на сайті дистанційного навчання тощо.

Неформальна освіта: Можливість зарахування результатів неформальної освіти

регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» (введено в дію наказом ректора № 672 від 24.11.2022 р.) https://efund.cnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/24/2023/05/02-07.33_2022-polozhennia-pro-vyznannia-rezultativ-navchannia-zdobutykh-shliakhom-neformalnoi-osvity-v-prykarpatskomu-natsionalnomu-universyteti-imeni-vasylia-stefanyka.pdf

8. Рекомендована література

Основна література:

1. Артішевський А. Деякі аспекти збереження і використання пам'яток старовини. *Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини*. 2007. Вип. 4. С. 392–395. URL: <https://surli.cc/exlufr>
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методики аналізу, термінологія, районування: Монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. 395 с.
3. Білецька І. М. Сучасний стан та перспективи розвитку замкового туризму в Україні. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2011. № 31. С. 104–112. URL: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/345>
4. Вечерський В. В., Тарасов С. В. Замки і фортеці України: фотоальбом. Київ: Балтія Друк, 2005. 64 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001930>
5. Гуркіна Г. О., Сердюк О. В. Замки та фортеці України. Харків: «ТОРСІНГ ПЛЮС», 2009. 95 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hurkina_Hanna/Zamky_ta_fortetsi_Ukrainy.pdf
6. Замки Західної України: путівник / упоряд. О. Гаськевич; фотогр. В. Томчук, Р. Мервінський; розроб. карти С. Римар. Львів: Аз-Арт, 2004. 96 с. URL: <https://surli.cc/myotxc>
7. Замки та фортеці: альбом / вступ. сл., комент. та упоряд. Л. Прибеги. Київ: Мистецтво, 2007. 352 с.
8. Замки, фортеці, палаци України = Castles, fortresses, palaces of Ukraine / авт.-уклад. Воронцова Ю. С., Беліков О. М. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2021. 189 с. (70 чудес).
9. Іванов О. Замки і палаци Західної України: історія, культура, туризм (Історико-архітектурні пам'ятки замкового мистецтва). Київ: Наш світ, 2004. 190 с.
10. Королько А. Історико-краєзнавча робота у закладі вищої освіти як складова частина популяризації вивчення історії Прикарпаття. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти: проблеми і перспективи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 22 квітня 2021 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2022. С. 15–22. URL: <https://kiu.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/56/2022/12/Матеріали-збірника-конференції-Історико-краєзнавча-діяльність-у-закладах-освіти.-2022.-Ред.-№2.pdf>*
11. Лесик О. В. Замки та монастирі України. Львів: Світ, 1993. 176 с.
12. Мацюк О. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки. 2-е вид., випр. та доп. Львів: Центр Європи, 2005. 219 с. URL: <https://surl.li/ahkqbp>
13. Науменко Г. П., Грибанова С. В., Дорошко О. П. та ін. Національна система туристсько-екскурсійних маршрутів «Намісто Славутича». Київ, 1998. 401 с.
14. Палков Т. Замки Карпат. Історія та легенди: путівник. Львів: Ладекс, 2009. 65 с.
15. Пам'ятки архітектури і містобудування України: Довід. Держреєстру національного культурного надбання / В. В. Вечерський, О. М. Годованок, Є. В. Тиманович та ін.; за ред. А. П. Мардера, В. В. Вечерського. Київ: Техніка, 2000. 664 с. URL: <https://surl.li/wgtido>
16. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник. Київ: «Альтерпрес», 2003. 352 с.
17. Петранівський В., Рутинський М. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник / В. Петранівський, М. Рутинський. Київ, 2006. 575 с.
18. Пламенецька О., Вечерський В. Фортеці й замки в Україні. *Пам'ятки України*. 1996. № 2. С. 13–25; № 3–4. С. 34–41.
19. Радзивілл О. А. Замки і фортеці України: посібник для читання. Київ: Літера ЛТД, 2021. 32 с. (Серія «Класна абетка»).
20. Рутинський М. Й. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури,

2007. 432 с. URL: <https://spadok.org.ua/books/Rutynskyy-M.-Y.-Zamkovyy-turyzm-v-Ukraini-book.pdf>
21. Харитон В. Я. Замки Галицької землі. З історії фортифікаційного будівництва на Прикарпатті в XIV–XVIII ст. Івано-Франківськ : Бібліотека газети «Вперед», 1997. 56 с.
- Додаткова література:**
1. Аніпко Н. П. Військово-історичний туризм в середньовічних замках та фортецях України. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту. Сер. «Географія»*. 2015. Вип. 744–745. С. 83–85. URL: <https://surl.li/mwnyua>
 2. Аніпко Н. П. Середньовічні замки і фортеці. Рекреаційно-туристське використання. *Краєзнавство, географія, туризм*. 2011. № 20. С. 15–18.
 3. Архітектурні та природні пам'ятки України: Замки та фортеці [каталог]. URL: <http://ukraine.kingdom.kiev.ua/reestr/castles.php>
 4. Бірюлов Ю., Волков О. Замки західної України. Путівник. Видавництво, Львів: Центр Європи, 2005. 24 с.
 5. Вечерський В. Оборонні комплекси західних земель України у другій половині XVII – середині XVIII століть. *Замки України: дослідження, збереження, використання : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Галич, 3 листоп. 2011 р.* Галич : Інформ.-вид. від Нац. заповідника «Давній Галич», 2011. С. 5–18. URL: <https://surl.li/cc/kjhehw>
 6. Жукова О. В. Музеєфікація замкових комплексів України як один з засобів їх збереження. *Археометрія та охорона історико-культурної спадщини*. 2004. URL: <http://www.myslenedrevo.com.ua/studies/arox/2004/zhukova.html>
 7. Жукова О. В. Окремі аспекти організації збереження пам'яток фортифікаційного будівництва в Україні. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2007. Вип. 20. С. 33–40.
 8. Лисий І. О. Пам'ятки фортифікаційного будівництва: проблеми етнотуристичного використання. *Карпатський край*. 2014. № 2 (5). С. 159–164. URL: <https://surl.li/wlcufu>
 9. Маланюк Т. З. Пам'ятки оборонного будівництва Івано-Франківщини як об'єкти туризму. *Краєзнавець Прикарпаття*. 2011. № 17. С. 42–44.
 10. Мунін Г. Б., Роглев Х. Й., Гаца О.О. Визначні пам'ятки Західної України / Переклад на англійську Д. В. Кушніра. Київ : Книга, 2008. 176 с. URL: <https://surl.li/pcmqbd>
 11. Нізовський А. Ю., 100 великих чудес України. Київ : Арій, 2010. 416 с.: URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Nizovskyi_Andrii/100_velykykh_chudes_Ukrainy/
 12. Прикарпаття: спадщина віків: Пам'ятки природи, історії, культури, етнографії / ред. М. Кугутяк ; ПНУ ім. В. Стефаника. Львів : Манускрипт-Львів, 2006. 567 с.
 13. Пустиннікова І. С. Україна. 101 стародавній замок. Харків : Веста, 2009. 64 с.
 14. Рутинський М. Й. Географія туризму України: навчально-методичний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 160 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/344788953_Rutynskyy_M_2004_Geography_of_tourism_of_Ukraine_manual_Kyiv_CUL_160_p_in_Ukrainian
 15. Сіреджук П. Фортифікації Галицької Гуцульщини. *Карпати: Людина. Етнос. Цивілізація*. 2010. № 2. С. 197–204.
 16. Томенчук Б., Кугутяк М. Городища і замки Галицької Гуцульщини. Матеріали дослідження 2006–2010 рр. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина». 2010. № 17. С. 29–57.
 17. Україна. Кращі з 500 куточків, які треба відвідати : Велика ілюстрована енциклопедія / Т.С. Жабська, С.О. Криниця, І.С. Пустиннікова та ін. Харків : Веста, 2009. 248 с.
 18. Федорченко В. К., Костюкова О. М., Дьорова Т. А., Олексійко М. М. Історія екскурсійної діяльності в Україні: Навч. посібник. Київ : Кондор. 2004. 116 с.
 19. Adamczyk J. L. Fortyfikacje stałe na polskim przedmurzu od połowy XV do końca XVII wieku : monografie. Kielce : Wydawnictwo Politechniki Świętokrzyskiej, 2004. 250 s.
 20. Polak T. Zamki na kresach. Białoruś, Litwa, Ukraina. Warszawa : Pagina, 1997. 223 s.
 21. Zabytki województwa stanisławowskiego. Wykaz z lat 1920–1929 (opracowany przez pracowników lwowskiego okręgu konserwatorskiego) / red. R. Brykowski, G. Ruszczyk. Warszawa, 1998. 138 s.